

АЛЫС ШЕТЕЛДЕРДІҢ ҚЫЛЫМЫСТЫҚ ЗАҢНАМАСЫНДАҒЫ АЙЫППҰЛ ЖАЗАСЫ

PENALTY IN THE CRIMINAL LAW OF FOREIGN COUNTRIES

Қумарбекқызы Ж.
Kumarbekkyzy Z.

Қазақстан Республикасының Бас Прокуратура жанындағы Құқық қорғау органдары Академиясы,
Астана қаласы, Қазақстан Республикасы, zhanika-7@mail.ru
Academy of Law enforcement agencies of the prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan,
Astana, Republic of Kazakhstan, zhanika-7@mail.ru

Резюме

Автор статьи на основе сравнительно-правового анализа норм, регламентирующих наказание в виде штрафа, в уголовном праве стран дальнего зарубежья (Франция, Германия, Испания, Англия, США) дает оценку уровню правовой регламентации штрафа, определяет его место в системе наказаний, характеризует порядок исчисления и замены штрафа другим, более строгим, наказанием. Повествуя о влиянии уголовного законодательства стран дальнего зарубежья на Уголовный кодекс Республики Казахстан 2014 года, предлагает пути совершенствования соответствующей нормы национального уголовного права.

Abstract

The author of article carries out the comparative and legal analysis of the norms regulating punishment in the form of a penalty in criminal law of foreign countries (France, Germany, Spain, England, USA), gives an assessment to the level of a legal regulation of a fine, defines its place in system of punishments, characterizes an order of calculation and replacement of a penalty with another more strict punishment. Narrating about influence of the criminal legislation of foreign countries on the Criminal code of the Republic of Kazakhstan of 2014, offers ways of improvement of the corresponding norm of national criminal law.

Кілттік сөздер: жаза, жаза жүйесі, айыппұл, мүлдік жазалар, қылмыс, құқықбұзушылықтар.
Keywords: punishment, punishment system, fine, property punishment, a crime, offense.

Түрлі мемлекеттердің құқықтық жүйелерін салыстыра отырып зерттеудің гносеологиялық (танымдық) және тәжірибелік маңызы бар. Салыстыру құқықтық құбылыстар мен институттардың ортақ даму заңдылықтарын ашуға, олардың ұқсастықтары мен ерекшеліктерін анықтауға, кездейсоқ және заңды құбылыстарды бір-бірінен ажыратуға мүмкіндік береді. Шетелдердің құқығын білу отандық құқықты тереңірек түсінуге, оның артықшылықтары мен кемшін тұстарын анығырақ көруге жол ашады. Салыстырмалы құқықтанудың тәжірибелік маңызына келсек, ол түрлі мемлекеттердің заңнамасының жақындасуына, бірегейленуіне, үйлесуіне септігін тигізеді, шетелдік озық үлгілерді ұлттық құқықтық жүйені жетілдіру барысында пайдалануға мүмкіндік береді. Интеграциялық үдерістердің қарқын алуымен сипатталатын жаһандану заманында шетелдердің құқығын зерттеу ерекше маңызға ие болуда.

Шетелдік мемлекеттердің қылмыстық заңнамасындағы жазаларды салыстырмалы-құқықтық талдау отандық заңнаманың қай қырлары жалпыәлемдік ұстанымдарға толық сәйкес келетінін, ал қай тұстары шетелдердегі басым үрдістерге кереғар бағытта дамып бара жатқанын бағалауға мүмкіндік береді. Заманауи жазалар жүйесінің ортақ контексті мен көптүрлілігінің шектерін түсіну ұлттық заңнамадағы жазалар жүйесінің әрі қарай даму бағыттарын анықтау үшін ерекше маңызды, -деп жазады В.А.Жабский [1; 4].

Францияның қолданыстағы Қылмыстық кодексі 1992 жылы қабылданып, 1994 жылдың 1 наурызында күшіне енді. Айыппұл жазасын сипаттауға кіріспес бұрын, мына жайттарды назарда ұстаған дұрыс: бұл елдің қылмыстық заңнамасы қылмыс, теріс қылық және полициялық бұзушылықтар деп аталатын қылмысты әрекеттердің үш түрін көздейді, сәйкесінше олардың әрқайсысы үшін тағайындалатын жазалар қылмыстық, түзеу және полиция жазалары деп бөлінеді.

Бұл елдің қылмыстық заңнамасы бойынша айыппұл қылмыстар үшін де, теріс қылықтар үшін де, полициялық бұзушылықтар үшін де тағайындалатын жаза түріне жатады [2; 153-154]. Қылмыстар үшін жеке тұлғаларға тағайындалатын айыппұлдың ең жоғарғы мөлшері 50 млн. франкты құрайды. Теріс қылықтар үшін тағайындалатын айыппұлдың екі түрі бар: ақшалай айыппұл және айыппұл-күндер. Ақшалай айыппұл сотталушыдан бірден өндіріліп алынады, ал айыппұл-күндер сотталған адамға жүйелі түрде белгілі бір соманы қазынаға төлеп тұру міндетін жүктеуден тұрады. Әрбір төлемнің мөлшері сотталған адамның табыстарын ескере отырып анықталады, бірақ 2 мың франктан аспауы керек. Айыппұл-күндердің саны 360-тан аспауы керек [3; 192].

Полициялық бұзушылықтар үшін тағайындалатын жаза түрлерінің ішінде қолданылу жиілігіне қарай айыппұл бірінші орында тұр. Заңнамада айыппұлдың ең төменгі мөлшері көрсетілмеген, ал ең жоғарғы мөлшері жасалған бұзушылықтың сыныбына байланысты. Жеке тұлғаларға тағайындалатын айыппұлдың ең жоғарғы мөлшері: бірінші сынып бұзушылықтары үшін – 250 франк, екінші сынып үшін – 1 мың франк, үшінші сынып үшін – 3 мың франк, төртінші сынып үшін – 5 мың франк, бесінші сынып үшін –

10 мың франк. Әрекет қайталап жасалған жағдайларда бесінші сынып бұзушылықтары үшін айыппұл 20 мың франкқа дейін көтерілуі мүмкін.

Айыппұл Франция қылмыстық заңнамасы бойынша негізгі жаза ретінде ғана тағайындалуы мүмкін. Қылмыстар мен теріс қылықтар үшін ақшалай айыппұл көп жағдайларда бас бостандығынан айырумен қатар көзделеді. Сот бұл жазалардың біреуін немесе екеуін бірге тағайындай алады. Бұл жағдайларда бас бостандығынан айырумен қатар тағайындалған айыппұл қосымша жазаға айналмайды. Айыппұл-күндер де қосымша жаза ретінде тағайындала алмайды, өйткені ол түзеушілік түрмеге қамау жазасының орнына қолданылатын негізгі жаза болып табылады.

Франция қылмыстық заңнамасының тағы бір ерекшелігі – заңды тұлғаларға қолданылатын жазалардың дербес жүйесінің көзделуі. Бұл жүйеде негізгі орын айыппұлға тиесілі. Заңды тұлғаларға қолданылғанда жеке тұлғалар үшін көзделген айыппұл мөлшері бірнеше есе көбейтіледі.

Германия Федеративтік Республикасының қолданыстағы Қылмыстық кодексі 1871 жылы қабылданып, 1987 жылы жаңа редакцияда жазылған. Қылмыстық заңнама қылмысты әрекеттерді қылмыстар және теріс қылықтар деп бөледі.

Бұл елдің қылмыстық заңнамасы айыппұлдың екі түрін көздейді: ақшалай айыппұл және мүліктік айыппұл. Олардың біріншісі негізгі жазалардың қатарына жатса, екіншісінің құқықтық табиғаты заңда нақты айқындалмағандықтан, оны бас бостандығынан айырумен қатар тағайындалатын қосымша жазаның ерекше түріне жатқызуға болады.

Ақшалай айыппұл күндік мөлшерлеме бойынша есептеледі. Күндік мөлшерлеменің ең төменгі саны – 5, ең жоғарғы саны – 360. ГФР ҚК 40-параграфына сай күндік мөлшерлеменің ең төменгі шамасы – 2 неміс маркасы, ең жоғарғысы – 10 мың неміс маркасы. Күндік мөлшерлеме тұлғаның жеке және материалдық жағдайын ескере отырып айқындалады. Бұл ретте адамның бір күнде табуы мүмкін орташа таза табысы, сондай-ақ өзге де күнкөріс көздері есепке алынады.

Егер сотталған адам айыппұлды дереу төлей алмаса, сот оны төлеуді кейінге қалдыра алады немесе айыппұлды бөліп төлеуге рұқсат береді. Айыппұлдың төленбеген бөлігінің орнына бас бостандығынан айыру тағайындалады. Бұл орайда бір күндік мөлшерлемеге бас бостандығынан айырудың бір күні сәйкес келеді.

Мүліктік айыппұл қылмысты табыс табумен байланысты ауыр пайдакүнемдік қылмыстар үшін көзделеді (ГФР ҚК 43а-параграфы) [4; 62]. Айыппұлдың бұл түрі 1992 жылғы «Астыртын есірткі саудасымен және ұйымдасқан қылмыстылықтың өзге де нысандарымен күрес туралы» Заңмен енгізілген болатын. Мүліктік айыппұл түріндегі жазаны енгізе отырып, неміс заңшығарушысы ұйымдасқан топтардың қылмысты қызметінің нәтижесінде алынатын табысты алып қоюды және ақша қаражатының ұйымдасқан қылмыстылық саласына қайта инвестициялануына жол бермеуді мақсат етті.

Мүліктік айыппұл заңда айқындалған тізімге кірген қылмыстардың шектеулі түрі үшін ғана тағайындала алады: жалған ақша жасау, жалған төлем құжаттарын жасау, жалған ақша жасауға дайындалу, Еуропа чектерін және Еуропа чектерінің картасын қолдан жасау, адам саудасының ауыр түрлері, жеңгетайлық, банда жасаған ауыр және аса ауыр ұрлық, банда кәсіп түрінде жасаған қылмыстық жолмен табылған мүлікті жасыру, ақшаны жылыстату (заңдастыру), тыйым салынған құмар ойындарын ұйымдастыру.

Неміс заңгері Карл Лакнер мүліктік айыппұлдың негізінде екіұшты тұжырымдама жатыр деп санайды. Бір жағынан, мүліктік айыппұл қосымша жазаның өзіндік бір түрі бола тұра, кінә қағидасына жауап беруі керек, ал, екінші жағынан алғанда, мүліктік айыппұл кінәдан тыс, қылмысты әрекетті жасаған адамды қылмыстық кәсіпке негізделген ұйымды құру немесе сақтап қалуға арналған қаражаттан айыру мақсатын көздеуі керек [5].

Мүліктік айыппұлдың ақшалай айыппұлдан басты айырмашылығы – мүліктік айыппұлдың күндік мөлшерлемелер жүйесі бойынша есептелмеуінде. Мүліктік айыппұлға сотталған адам мөлшерін сот анықтаған ақшалай соманы төлейді. Заңнамада мүліктік айыппұлдың төменгі және жоғарғы шектері көрсетілмеген. Мүліктік айыппұл мөлшерін сот қылмысты әрекетті жасаған адамның кінәсін ескере отырып емес, ең бірінші кезекте оның иелігіндегі мүліктің құнын ескере отырып анықтайды. Бұл жерде «мүлік» деп қылмысты әрекетті жасаған адамның мүліктік міндеттемелерін алып тастағандағы ақшалай бағалауға болатын бүкіл экономикалық табыстары айтылып тұр.

Мүліктік айыппұл туралы норма диспозитивті норма болып табылады. Яғни, мүліктік айыппұл міндетті қосымша жаза емес, оны тағайындау-тағайындамау туралы мәселені әр нақты жағдайда соттың өзі шешеді. Егер сот мүліктік айыппұлды тағайындау қажет деп тапса, ол ақшалай айыппұлды тағайындай алмайды. Басқа сөзбен айтқанда, айыппұлдың екі түрін қатар қолдануға жол берілмейді.

Мүліктік айыппұл жазасы сот тәжірибесінде өте сирек қолданылады. Оның басты себебі – қылмысты әрекетті жасаған адамның мүлкін және оның кімге тиесілі екенін анықтау өте қиын, кейде тіпті мүлде мүмкін емес.

Испанияның қолданыстағы Қылмыстық кодексі 1995 жылы қабылданған [6]. Бұл елдің қылмыстық заңнамасы да қылмысты әрекеттерді қылмыстар мен теріс қылықтарға бөледі.

Испания ҚК бойынша айыппұл жазасы екі жүзден астам қылмысты әрекет үшін көзделген. Айыппұл күндік мөлшерлеме бойынша есептеледі. Испания ҚК 50-бабына сай айыппұлдың ең төменгі мөлшері – бес күндік жалақыға, ең жоғарғы мөлшері – екі жылдық жалақыға тең. Бір күндік төлем ең кем

дегенде 200 песетті, ең көп дегенде 50 мың песетті құрауы керек.

Айыппұл келтірілген залалға, қылмыс объектісінің құндылығына немесе қылмысты әрекеттен алынған пайдаға барабар мөлшерде белгіленеді. Айталық, есірткі айналымымен байланысты әрекет үшін Испания ҚК 368-бабы өсірілген, өндірілген немесе сатылған есірткі заттардың үш есе құнына тең айыппұл көздейді.

Егер үкім шығарылған соң сотталған адамның материалдық жағдайы күрт нашарлап кетсе, сот Испания ҚК 51-бабының негізінде айыппұл мөлшерін төмендетуі мүмкін.

Тағайындалған сома төленбеген жағдайда айыппұл өзге жаза түрімен, әдетте, демалыс күндерінде қамаққа алумен, ауыстырылады. Бұл орайда айыппұлдың екі күндік төлеміне қамаққа алудың бір күні сәйкес келеді. Сотталушының келісімі бойынша сот айыппұлдың орнына қоғам пайдасына еңбек етуді тағайындауы мүмкін. Егер сотталған адам келтірілген залал мөлшеріне тең айыппұлды төлемесе, оны бір жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға үкім етіледі.

Англия қылмыстық құқығындағы мүліктік жазаларға сипаттама бергенде жалпы құқықтың «бесігі» саналатын бұл елде кодификацияланған қылмыстық заңның жоқ екендігін есте ұстау керек. Қазіргі кезде Англия қылмыстық құқығының қайнар көздерінің қатарын тек қана сот прецеденті емес, сондай-ақ соңғы жылдары маңызы артып келе жатқан статуттар да құрайды.

Англияда айыппұл түріндегі жазаны реттеуде бірізді ұстаным жоқ. Мысалы, айыппұл мөлшері қылмыстық құқықтың Жалпы бөліміне жататын статутпен де, нақты әрекеттердің қылмыстылығы мен жазалылығын анықтайтын заңмен де айқындауы мүмкін. 1982 жылғы «Қылмыстық юстиция туралы» Заң бойынша мардымсыз қылмыстар үшін тағайындалатын айыппұл мөлшері 2 жүзден 5 мың фунт стерлингке дейін болуы мүмкін. Айыппұлды төлеу мерзімі мен тәсілін соттың өзі анықтайды.

1973 жылғы «Қылмыстық соттардың құзыреті туралы» Заң соттарды кез келген адамға айыппұл жазасын тағайындағанда осы адам айыппұл сомасын төлемеген жағдайда өтетін бас бостандығынан айыру жазасының мерзімін анықтауға міндеттейді. Бұл жағдайда бас бостандығынан айырудың мерзімі 12 айдан аспауы керек.

Америка Құрама Штаттарының қылмыстық құқығын зерттеген ғалымдар жаза институтының дамуында қандай да бір басым бағытты бөліп алу қиын деп жазады [7; 77]. Соған қарамастан, федералдық және жекелеген штаттардың қылмыстық заңнамасындағы санкцияларды талдау барысында негізгі жазаларға: өлім жазасын, бас бостандығынан айырудың санқилы түрлерін, пробацияны және айыппұлды жатқызуға болады. Қосымша жазаларға – келтірілген зиянды қалпына келтіру міндетін жүктеу, реституция, түрлі құқықтардан айыру, тәркілеу, сондай-ақ көптеген жағдайларда бас бостандығынан айырудың баламасы болып табылатын айыппұл жатады.

АҚШ-та айыппұл бас бостандығынан айырумен қатар ең жиі қолданылатын жазалардың санатына кіреді. Заңнама соттарға бұл жаза түрін тағайындауда кең мүмкіндіктер береді, кейде тіпті судьяларды айыппұл санкциясын тағайындауға «итермелейді» деуге де болады. Мысалы, федералдық заңнама санкциялары көп реттерде былайша құрастырылады: «кінәлі айыппұлмен және (немесе) түрмеге қамаумен жазаланады».

Үлгілі ҚК 7.02-бабында айыппұл жазасын тағайындауға қатысты ережелер тұжырымдалған: егер сот белгілі бір факторларды (жасалған қылмыстың сипаты мен мән-жайлары, сондай-ақ кінәлінің жеке басын сипаттайтын мәліметтер) ескере отырып, қоғамды қорғау үшін айыппұл жеткілікті деген қорытындыға келсе, ол сотталушыға тек қана айыппұл төлеуді тағайындайды. Бірақ сот айыппұлды бас бостандығынан айыруға немесе пробацияға қосымша ретінде мына жағдайларда тағайындай алмайды: а) сотталушы жасаған қылмысынан материалдық пайда көрмесе; ә) сот айыппұл сотталушының нақ осындай қылмыс жасауының алдын алу және құқықбұзушыны түзеу мақсаттарына сай шара болып табылатынына кәміл сенімді болмаса. Осы бапта сонымен қатар балай деп көрсетілген: а) егер сотталушы айыппұлды төлей алмайтын болса немесе айыппұл оны реституция жасау не жәбірленушінің талаптарын қанағаттандыру мүмкіндігінен айыратын болса, сот оған айыппұл тағайындамайды; ә) айыппұлдың мөлшері мен оны төлеу тәсілін анықтағанда сот сотталушының қаржылық жағдайын және айыппұл тағайындалуына байланысты оған түсетін салмақты ескереді.

Үлгілі Қылмыстық кодекстің жоғарыда келтірілген ережелері жекелеген штаттардың және федералдық заңнаманың сәйкес ережелерімен үндес. Мысалы, Федералдық ҚК 3572-параграфына сай айыппұл тағайындағанда сот сотталушының мүліктік жағдайын ғана емес, оның қамқорлығындағы өзге де адамдардың әл-ауқатын ескеруге тиіс.

Федералдық ҚК бойынша айыппұл тек қана пайдакүнемдік қылмыстар үшін тағайындалмайды, кез келген қылмыстар үшін тағайындалуы мүмкін. Нью-Йорк (80.00-параграфы) және Кентукки (534.030-параграфы) штаттарының ҚК бойынша айыппұлдың мөлшерін анықтағанда қылмыс жасау нәтижесінде алынған пайда ескеріледі, ал Алабама штатының ҚК (13А-5-11-параграфы) бойынша сонымен қатар жәбірленушіге келтірілген залалдың мөлшері есепке алынады.

Айыппұлдың ең жоғары мөлшерін бекітуде бірізділік жоқ. Айталық, Нью-Йорк штатында фелония үшін көзделген айыппұлдың ең жоғары мөлшері 55 мың доллар болса, Пенсильвания мен Огайо – 25 мың доллар, Алабамада – 20 мың доллар, ал федералдық деңгейде адам өліміне алып келген кез келген фелония мен мисдиминор үшін айыппұлдың ең жоғары мөлшері – 250 мың доллар. Әдетте, заңды тұлғалар үшін көзделген айыппұл мөлшері жеке тұлғаларға көзделгеннен екі есе жоғары болады.

Бірақ қылмыстардың кейбір түрлері үшін көзделген айыппұл мөлшері астрономиялық сомаларға жетуі мүмкін, мысалы, Федералдық ҚК 841-параграфына сай есірткі айналымымен байланысты қылмыстар үшін 8 және 20 млн. доллар айыппұл тағайындалады. Соңғы жайт АҚШ Конституциясының шектен тыс айыппұлдар салуға жол бермеу туралы VIII түзетуіне кереғар келеді.

Сотқа айыппұл жазасын тағайындағанда сотталушының қаржылық жағдайын ескеру міндетінің жүктелуі айыппұл төлеу мүмкіндігі жоқ адамдарға бас бостандығынан айыру жазасының тағайындалуына алып келеді. И.Д.Козочкин бұл тәжірибеге теріс баға береді, оның ойынша, қалталы құқық бұзушылар іс жүзінде бостандығын «сатып алады» [7; 82]. Осыған орай ресейлік заңгерлер парақорларға айыппұл жазасын тағайындау тәжірибесінен бас тарту керек деп санайды, өйткені парақорлар үшін айыппұл әлдеқайда қатал қылмыстық жауаптылықтан құтылып кетудің жолы болып табылады [8].

Ақтайтын себептерсіз айыппұлды төлемеу сотталған адамды түрмеге қамауға алып келеді. Мысалы, Огайо (2947.14-параграф) және Кентукки (534.060-параграф) штаттарының ҚК бойынша айыппұлды әдейі төлемеген адам алты айға дейінгі мерзімге түрмеге қамалады. Кейбір штаттардың қылмыстық заңнамасында айыппұлды түрмеге қамаудың бір күніне шағудың ережелері көзделген. Орегон штатының ҚК бойынша түрмеге қамаудың бір күніне айыппұлдың 25 доллары сәйкес келеді, бірақ түрмеге қамау мерзімін бір жылдан асыруға болмайды (161.685-параграф). Калифорния штатының ҚК бойынша түрмеге қамаудың бір күніне айыппұлдың 30 доллары сәйкес келеді, бұл штатта түрмеге қамаудың мерзіміне қатысты шектеу жоқ, дегенмен, түрмеге қамаудың мерзімін сәйкес қылмыс үшін көзделген мерзімнен асыруға болмайды (1205-параграф).

Айыппұлды қылмыстық жаза ретінде көздеудің жағымды да, жағымсыз да тұстары бар. Айыппұл бас бостандығынан айыру сияқты сотталған адамның рухын түсірмейді. Бұдан өзге айыппұл мемлекетке шығын әкелмейді, тіпті бюджеттің кіріс бөлігін арттыруға септігін тигізеді. Дегенмен, АҚШ-та да соттар тағайындаған айыппұлдардың мардымсыз бөлігі ғана төленеді.

Салыстырмалы-құқықтық талдау көрсеткеніндей, айыппұлдың жазалаушылық мазмұнын анықтауда алыс шетелдердің қылмыстық заңнамасында алшақтық жоқ: ұлттық заңшығарушылардың барлығы айыппұлды сотталған адамнан мемлекеттің кірісіне ақша өндіріп алу арқылы оны мүлкітік шектеулерге ұшырату деп қарастырады. Айыппұлдың жазалаушылық мәні ерекше түріне ГФР қылмыстық заңнамасында көзделген мүлкітік айыппұлды жатқызуға болады. Дегенмен, мүлкітік айыппұлдың міндетті емес қосымша жаза ретінде көзделуі, ауыр пайдакүнемдік қылмыстар үшін ғана тағайындалуы, оның мөлшерінің сотталған адамның иелігіндегі мүлкітің құнына тәуелді болуы бұл жазалау шарасының өзінің мәні бойынша отандық заңнамадағы мүлкіті тәркілеу жазасына біршама жақын екендігін көрсетеді. Сондай-ақ Франция қылмыстық заңнамасындағы сотталған адамға жүйелі түрде белгілі бір соманы қазынаға төлеп тұру міндетін жүктеумен ұштасатын «айыппұл-күндер» мен біздің жаңа қылмыстық заңнамадағы түзеу жұмыстары түріндегі жазаның арасында параллель жүргізуге де әбден болады.

Алыс шетелдердің қылмыстық заңнамасын талдаудан 2014 жылғы ҚР Қылмыстық кодексінің айыппұл туралы нормасының мазмұнына шетелдік үлгілердің әсері болғаны айқын көрініп тұр:

1) 1997 жылғы ҚР Қылмыстық кодексі айыппұлды негізгі де, қосымша да жаза ретінде қолданылатын балама жазалардың қатарына жатқызса, 2014 жылғы ҚР Қылмыстық кодексі айыппұлды негізгі жазалар қатарына көшірді.

2) 1997 жылғы ҚР Қылмыстық кодексінің соңғы редакциясы айыппұл мөлшерін айлық есептік көрсеткіштің белгілі бір санына шағып есептеу тәртібін ғана көздейтін. Жаңа қылмыстық заңнама оған қосымша айыппұл мөлшерін пара сомасына немесе құнына еселеп санау тәртібін енгізді. Айыппұл сомасын қылмысты әрекеттен түскен пайдаға шағып есептеу тәсілі Испания қылмыстық заңнамасында есірткінің заңсыз айналымымен байланысты қылмыстардың санкцияларында ұшырасады.

3) Ескі қылмыстық заңнама айыппұлды бас бостандығынан айыру жазасымен алмастыруға жол бермейтін. 2014 жылғы ҚР Қылмыстық кодексінің 41-баб. 3-бөлігіне сай сотталған адам айыппұл жазасын өтеуден жалтарған жағдайларда қылмыстық теріс қылық жасағаны үшін тағайындалған айыппұл қоғамдық жұмыстарға тарту не қамаққа алу жазаларымен ауыстырылады, ал қылмыс жасағаны үшін тағайындалған айыппұл бас бостандығынан айыруға ауыстырылады.

Шетелдік ғалымдар біздің қылмыстық заңнаманың айыппұлды құқықтық реттеудегі ұтымды тұстарының бірі ретінде бұл жазаны өтеуден жалтарған жағдайларда айыппұлдың орнына тағайындалуы мүмкін жаза түрлері мен айыппұл мөлшерінің нақты арақатынасының анықталуын атайды [1; 12].

Айталық, отандық заңнама бойынша қылмыстық теріс қылық үшін тағайындалған айыппұл ауырырақ жаза түрімен алмастырылғанда олардың ара қатынасы былайша анықталады: айыппұлдың бір айлық есептік көрсеткішіне қоғамдық жұмыстарға тартудың бір сағаты сәйкес келеді; айыппұлдың бір айлық есептік көрсеткішіне қамаққа алудың бір тәулігі сәйкес келеді. Қылмыс үшін тағайындалған айыппұл бас бостандығынан айыру жазасымен алмастырылғанда айыппұлдың төрт айлық есептік көрсеткішіне бас бостандығынан айырудың бір күні сәйкес келеді.

Өкінішке орай, отандық қылмыстық заңнамада қылмыс үшін тағайындалған айыппұл жазасын бас бостандығынан айыру жазасымен алмастырғанда айыппұлдың ішінара төленіп қойылған бөлігін есепке алу мүмкіндігі көзделмеген. Бұл олқылықты жою үшін ГФР Қылмыстық кодексінде көзделгендей, бас бостандығынан айыру жазасының мерзімін айыппұлдың төленбеген бөлігіне ғана шағып есептеу тәртібін бекіту керек деп санаймыз.